

Voordracht van Simon Verwer, docent op Hyperion Lyceum.

Met Mollenhauer op het toneel kunnen we onderwijsverandering stuk beter doordenken

Toen Wouter Pols mij vroeg om op deze plek een gedachtegang te ontwikkelen over het werk van Mollenhauer reageerde ik positief. Ik denk dat ik positief reageerde om ten minste drie redenen. Ik kende het werk weliswaar nog niet, maar ik wil mij graag inzetten voor de pedagogische traditie waar Wouter in mijn beleving voor staat. Een traditie die door hem in het voorwoord van Mollenhauer 'kritische geesteswetenschappelijke pedagogiek' wordt genoemd. Een pedagogische traditie op antropologische basis die wat mij betreft er naar streeft om recht te doen aan de complexiteit van het onderwijs, van menselijke relaties en van het leven op zichzelf. *Amor Complexitatis*, zoals Harry Kunneman dat noemt. Op dit thema van complexiteit kom ik zo direct nog even terug.

Een tweede reden dat ik ja zei op deze vraag is, omdat ik het werk van stichting NIVOZ uitermate krachtig vind en dan met name de duurzame poging om ons als volwassenen telkens weer te positioneren in het perspectief van het kind en de leerling. Een van de uitspraken die wij op school van het denken van NIVOZ over hebben genomen is 'eerst het kind, dan de leerling'. Ik interpreteer dat als het gegeven dat mijn beeld van een leerling door de institutionele verhouding *gekleurd en gestuurd* wordt. Ik zet mij ervoor in dat mijn beeld van de leerling er niet door *bepaald* wordt, omdat het kind altijd zoveel meer is dan leerling alleen. Ook Mollenhauer was erop uit de ervaring van het kind centraal te stellen in zijn werk, me dunkt.

Een derde reden is dat ik het belangrijk vind dat juist actief lesgevende leraren zich inspannen om een pedagogisch gedachtegoed de school in te halen en de school te representeren op plekken zoals deze hier, vanavond bij deze NIVOZ-verdiepingsavond in Driebergen.

In mijn voorbereiding heb ik het boek een eerste keer oppervlakkig gelezen, toen wat beter gelezen en hiernaast een artikel gelezen van de Amerikaanse vertaler van Mollenhauer, Norm Friesen, getiteld '*Bildung and Six Questions for Education : Klaus Mollenhauer*'. Ik kreeg in eerste instantie niet helemaal greep op het boek. Ik stuurde een email aan Wouter waarin ik vroeg hoe het boek de eerste keer toen het uitkwam is ontvangen in Nederland. Hij antwoordde als volgt:

“Het boek is vooral in academische kring gereciperd (door theoretische pedagogen). Die gebruikten het boek ook in hun cursussen (bv. Bas). (..) Het boek is niet door leraren gereciperd, ook niet op lerarenopleidingen gebruikt (veel te moeilijk).

Wat ik voor 13 december leuk zou vinden is als jij als leraar (met een pedagogische achtergrond) vertelt wat Mollenhauer jou nog te zeggen heeft.

Misschien ook interessant om iets te zeggen over de overeenkomst tussen [Philippe Meirieu](#) en Mollenhauer. Mollenhauer is een reactie op het verdwijnen van het pedagogisch denken in de jaren 80 in Duitsland (vgl. antipedagogiek: "gewoon aardig zijn tegen kinderen"), Meirieu reageert ook op het verdwijnen van de pedagogiek, maar in de Franse context van de jaren 90 en later.”

Wouter heeft natuurlijk gelijk dat het voor mij als vertaler van het werk van de pedagoog Philippe Meirieu interessant is om op zoek te gaan naar dwarsverbanden, die er ook zeker zijn. Ik wil echter dat voor nu bijna helemaal links laten liggen en de vraag behandelen die Wouter stelt, namelijk wat Mollenhauer mij als leraar te zeggen heeft.

Nou, dames en heren, dat is heel wat. Om mijzelf wat te beperken zal ik mijn voordracht vanavond centreren rond het begrip ‘complexiteit’. Ik wil deze complexiteit dan vervolgens ‘pedagogisch’ benaderen. Dat wil zeggen dat ik mijzelf er niet van af wil maken met de constatering dat de wereld complexer is geworden en dat dit effect heeft op zowel de presentatie als de representatie van de wereld. Het vraagt van ons ook een zekere betrokkenheid op die complexiteit.

Wel nu, wat betekent het dan wel?

Mollenhauer laat volgens mij zien wat dit betekent in *Vergeeten Samenhang*, zowel qua inhoud als qua vorm. Eerst iets over de vorm.

Het boek opent met opsomming van pedagogische documenten die voor mijn generatie leraren over het algemeen onbekend zijn, en als ze bekend zijn niet als ‘pedagogisch’ bekend staan. Kafka, Augustinus, Montaigne, de Nederlandse schilders uit de zestiende en zeventiende eeuw, Pestalozzi, Karl Phillip Moritz, Makarenko, Van Gogh en Elias Cannetti. Zelf moest ik opzoeken wie ‘*Sturm und Drang*’ auteur Karl Phillip Moritz en de romanschrijver Elias Cannetti waren. Interessant!

Waar het om gaat is dat de meeste leraren vandaag de dag een benadering van dergelijke intellectuele, artistieke bronnen niet langer herkennen als relevant voor pedagogische wijsheid. Hoe dat zo is gekomen, daar weten Bas, Wouter en Joop

meer van. Maar waar ik in geloof en voor sta is dat ook leraren zich voor een dergelijke 'open', kritische, cultureel, geesteswetenschappelijke benadering moeten blijven inzetten, zowel in school als op de opleidingen. Het pedagogisch kader mag niet vergeten worden. Zie ook, maar dan op een andere manier, het vorig jaar verschenen *Cultuurpedagogiek*, met een aantal zeer boeiende artikelen.

Inhoud

Dan de inhoud. Op pagina 11 lukt het Wouter om in één pagina de redeneertrant van Mollenhauer te schetsen via *presentatie, representatie, vormbaarheid en zelfstandigheid*. Wat heeft dit mij nu te zeggen in mijn dagelijkse praktijk? Wel, ik wil dit toelichten aan de hand van het recente initiatief genaamd Onderwijs2032 of wel Curriculum.nu en dit verbinden aan het thema complexiteit.

Mollenhauer stelt dat ouders en opvoeders zich de vraag stellen: wat heb ik of mijn manier van leven kinderen te bieden? En dat ze deze vraag positief beantwoorden met het idee dat wij kinderen een manier van leven te bieden hebben die de moeite waard is.

Wij volwassenen *presenteren*, of dit nu wel of niet willen, het bestaan en bestaanswijzen aan de nieuwe generaties. Ze zien ons leven, handelen en doen. In het hoofdstuk over 'presentatie' toont Mollenhauer hoe onze samenlevingsvormen veranderen aan de hand van het voorbeeld van 'werk'.

Hij concludeert hieruit dat het een radicale verandering is dat naarmate de samenleving en cultuur complexer worden en het kind ouder, we de volwassenen en de jongeren van elkaar scheiden om de school, enigszins paradoxaal, te benutten om jongeren als het ware gefaseerd kennis te laten maken met de wereld.

Dus, de toenemende complexiteit van de wereld is volgens Mollenhauer een belangrijke aanleiding, een *game-changer*, het in het leven roepen van een aparte ruimte waarin jongeren voorbereid worden op de wereld.

Wel, een pedagogische benadering van complexiteit zou kunnen omvatten dat we ons verplaatsen in het kind die voor het eerst een middelbare school binnenkomt en daar, in een lokaal, zijn zojuist ontvangen rooster bekijkt. Waar is hij terecht gekomen, waar kijkt hij naar en wat ziet hij dan?

Uur\Dag	maandag	dinsdag	woensdag	donderdag	vrijdag	
u1	bi C206	lo E102	wi A001	lo E102	stl E012	studieles
u2	tn E004	lo E102	ne A101	en B010	te A010	
u3	tn E004	fa B011	lv N003	ne A006	wi N005	
u4	te E012	gs A003	ak A012	ak A119	wi N005	
u5	ne A119	fa B011	ne A005	fa B011	en A101	
u6	gs A109	en A105	bi C206	lv N003	mu A009	
u7	wi A102	if B105		bbl		brugklas: begeleiding
u8		rt				reteaching

[plaatje van een rooster van een willekeurige middelbare school]

Het doet op het eerste gezicht aan als een vondst van een archeoloog. Afkortingen, cijfers, een dagindeling. Wat zie je, als je je verplaatst in dat kind? Wat *representeert* dit rooster? Hij kan dat natuurlijk vragen, maar de meeste leraren antwoorden de leerlingen niet *werkelijk*, wanneer zij de terechte vraag krijgen waarom de school is wat zij is. Leraren zeggen vaak impliciet 'de volwassen wereld is nog te complex voor jou'. Waarbij ze bedoelen dat het vooral ook voor hen zelf niet helemaal duidelijk is.

Maar voor nu terug naar het kind dat zijn rooster bekijkt op zijn eerste schooldag. Hoewel het officieel niet zo heet bestaat de kans dat de huidige vakkenstructuur vervangen zou kunnen gaan worden door een breder palet van leergebieden. Wat is het verschil tussen wat u zelf zag of wat de leerling nu heeft en wat hij zal krijgen?

Ik vind dat we het hier vanavond met elkaar over zouden moeten hebben *vanuit een Mollenhauriaanse invalshoek*.

Hoe kiezen we uit wat er moet worden overgedragen?

Hoe democratisch wordt dat vastgesteld?

Weten jullie hoe het wordt gedaan en of dat goed is?

Zelf ben ik bevoegd als leraar filosofie, als leraar Frans en benoembaar als leraar geschiedenis. Drie titels die als zodanig niet in de ontwikkelgebieden te herkennen vallen. Dat er wat gaat veranderen staat vast. En met Mollenhauer weer op het Nederlandse onderwijstoneel kunnen we een dergelijke verandering een stuk beter doordenken.

Simon Verwer is docent op het Hyperion Lyceum en geeft les in de vakken **Filosofie, Frans, Grote Denkers** en eerder ook **Logica & Argumentatieleer**. Hij is initiatiefnemer van Denkfiguren en vertaler. Onder meer van werk van [Philippe Meirieu](#).